

Відгук

офіційного опонента про дисертацію **Олійник Алли Михайлівни**
«Методика навчання морфології української мови старшокласників на профільному рівні», подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Актуальність обраної теми. Сьогодні чимало проблем і завдань виникає перед педагогами та вчителями-практиками у зв'язку зі змінами в освіті, із потребою піднести викладання, зокрема української мови, на якісно новий рівень, посилити практичну значущість у вивченні предмета в старшій школі. У сучасному освітньому просторі існує потреба в нових підходах до засвоєння граматичних понять в основній школі, що вимагає переосмислення методів, прийомів, засобів і підходів, зокрема, у вивченні морфології. У цьому контексті дисертація А. М. Олійник є актуальною і своєчасною, адже реалізація Національної стратегії розвитку освіти в Україні, Концепції «Нова українська школа» орієнтує на зміни освітньої системи, визначаючи необхідність оновлення змісту, технологій навчання відповідно до викликів сьогодення. Схвальним є те, що авторка підійшла до розв'язання наукової проблеми не фрагментарно, а цілісно, створюючи ефективну методику навчання морфології української мови старшокласників на профільному рівні.

Авторка також підсилює актуальність обраної для дослідження теми визначеними суперечностями на різних рівнях їхнього узагальнення, вирішення яких має безпосередньо теоретичну і практичну педагогічну цінність: соціальним замовленням на людину, яка засобами мови успішно розв'язує суспільно й життєво значущі проблеми, та необхідністю оновлення змісту навчально-методичного забезпечення навчання української мови для профільного рівня; рівнем теоретичного осмислення проблеми й недостатнім методичним інтерпретуванням положень функційної граматики, що унеможлиблює впровадження результатів новітніх досліджень в освітній процес; значним комунікативно-розвивальним потенціалом морфології й

низьким рівнем зацікавленості учнів під час навчання граматики; соціальною важливістю мовної підготовки випускників та недостатнім рівнем розроблення методики навчання морфології української мови на профільному рівні.

Підтвердженням актуальності обраної теми дослідження є її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Структура дисертації не викликає заперечень, її зміст та логіка побудови узгоджені з визначеною метою і поставленими завданнями.

У дисертації чітко представлено науковий апарат дослідження: мету, завдання, об'єкт, предмет, методи, наукову новизну дослідження, практичне значення отриманих результатів та інше. Подано концептуальне бачення дисертанткою теоретичних і практичних аспектів дослідження, які розглянуто на методологічному, теоретичному та практичному рівнях. Здобувачкою зроблено припущення, що навчання морфології української мови старшокласників на профільному рівні буде ефективним, якщо: узагальнити вивчене з морфології в основній школі, доповнивши дослідницькими та пошуковими завданнями; систематично виконувати вправи, що сприяють розвитку пізнавальної активності учнів та мотивують до самостійної роботи; органічно поєднати вивчення морфології української мови на засадах інтеграції з іншими предметами шкільного курсу задля уміння застосовувати суміжні знання з інших предметів на засадах поглибленої роботи над морфологічними мовними явищами.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, оцінка змісту та завершеності дисертації. Ознайомлення з рукописом дисертації та авторефератом дає підстави для висновку про наукову зрілість авторки та її глибоке розуміння сутності наукової проблеми, відповідальність за результати наукового пошуку, узагальнення та теоретично обґрунтовані висновки. Чіткість та структурованість наукового апарату дослідження уможливило системне уявлення здобувачкою обраної стратегії роботи, виокремлення методичних підходів до її реалізації, розуміння теоретичних

засад роботи, окреслення науково-дослідницького поля основних питань, які належить вивчити.

Створення й упровадження експериментальної програми навчання морфології української мови старшокласників на профільному рівні на засадах комунікативно-діяльнісного, когнітивного, функціонально-стилістичного, соціокультурного підходів; розроблення дидактичних матеріалів для проведення педагогічного експерименту дає змогу констатувати про професійну компетентність Алли Михайлівни як учителя-практика.

Достовірність обґрунтованих теоретичних положень дисертації, а також ефективність запропонованої програми експериментального навчання підтверджено математичними методами в третій частині дослідження.

Високий ступінь вірогідності експериментальних даних забезпечується тривалим педагогічним експериментом та кількістю експериментальних груп студентів. Експериментальна частина дослідження тривала впродовж 2014-2018 років, у якій взяли участь 326 учнів 10-х класів та 14 учителів української мови. Відзначимо, що педагогічний експеримент будувався на засадах особистісно орієнтованого, діяльнісного й компетентнісного підходів, а це, у свою чергу, сприяло оптимізації освітнього процесу, зумовило досягнення кожним учнем найвищого саме для нього рівня розвитку здібностей, знань, умінь і навичок, психічних функцій, способів діяльності.

Наукова новизна наукових положень, висновків і рекомендацій.
Уважаємо за доцільне підтвердити новизну наукових результатів дослідження А. М. Олійник, яка насамперед полягає в тому, що вперше в Україні розроблено, теоретично обґрунтовано та практично перевірено методику навчання морфології старшокласників на профільному рівні; з'ясовано сутність і структуру таких лінгводидактичних термінів як «методика навчання морфології старшокласників на профільному рівні», «методична адаптація»; уточнено поняття «принцип історизму», «принцип

організації навчання на дослідницьких засадах», «принцип активізації самостійної роботи учнів»; визначено рівні вимірювання навчальних досягнень учнів профільної школи з морфології.

Практичне значення одержаних результатів дослідження. Практична значущість дисертації А. М. Олійник не викликає сумнівів, адже основні положення й висновки дисертації, авторська методика, розроблені вправи і завдання, дидактичний матеріал можуть бути використані в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти під час навчання української мови (профільний рівень), закладів вищої освіти на заняттях із методики навчання української мови, для створення підручників і навчально-методичних посібників, в організації науково-дослідницької роботи студентів, проведенні педагогічної практики, а також у післядипломній освіті на заняттях зі слухачами курсів.

Необхідно зазначити, що основні положення та результати дослідження апробовано і впроваджено в освітній процес закладів середньої освіти Києва та Київської області, у Рівненській загальноосвітній школі I-III ступенів № 23, про що свідчать відповідні довідки.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та ідентичності змісту автореферату й основних положень дисертації. Структура дисертації А. М. Олійник продумана, логічно виважена та складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, що містять 328 найменувань та додатків.

У першому розділі – «Теоретичні засади навчання морфології української мови старшокласників на профільному рівні» – авторкою обґрунтовано актуальність теми дослідження та проаналізовано поняття морфології як складника мовної системи у ретроспективі, здійснено спробу систематизувати вживання методів, прийомів, принципів, форм і засобів, спрямованих на розвиток пізнавальної та творчої активності старшокласників

у процесі навчання морфології на профільному рівні, визначено психологічні засади навчання морфології.

Ретельний аналіз ключових морфологічних категорій, критичний огляд здобувачкою спеціальної літератури дає підстави чітко зорієнтуватись у логіці й побудові теоретичних положень роботи. Авторкою чітко сконцентровано увагу на генезі розвитку проблеми у методичній науці.

Погоджуємось з твердженням А. М. Олійник про те, що навчання морфології на уроках української мови (профільний рівень) має бути спрямоване на засвоєння функційних можливостей частин мови, комунікативних перспектив їх застосування з огляду на те, що останнім часом активізувалися дослідження особливостей використання морфологічних одиниць у практиці спілкування (с.15). І далі – «з урахуванням вимог загальнодидактичного принципу доступності наукова інформація з морфології потребує методичної адаптації, під якою авторка розуміє спрощення способу подачі матеріалу, що не суперечить законам логіки і граматичній теорії відповідно до вікових особливостей учнів» (с. 16).

У другому розділі «Методика формування ключових та предметної компетентностей у процесі навчання морфології української мови старшокласників на профільному рівні» дисертанткою вдало проаналізовано сучасні підходи до навчання морфології української мови на профільному рівні, проведено аналіз програм, наукової, навчально-методичної літератури, підручників, посібників, що стосуються теми дослідження, з'ясовано їхнє місце на уроках навчання морфології на профільному рівні. А. М. Олійник вдало описала проведення констатувального зрізу, проаналізувала його результати та зробила висновок про те, що не всі старшокласники могли впоратись із запропонованими завданнями, виникали складнощі у написанні морфологічних одиниць, комунікативно доречному вживанні частин мови в процесі написання творчого завдання. Тому виникла потреба в розробленні ефективної методики навчання морфології на профільному рівні.

Особливої уваги заслуговує третій розділ дисертації, присвячений експериментальній роботі, де було визначено зміст, мету, завдання та перебіг експерименту. Авторка докладно представила етапи проведення формувального експерименту (мотиваційно-коригувальний, поглиблювальний, узагальнювальний-рефлексійний), які залежали від змісту навчання морфології української мови відповідно до чинної програми. Цікавий дидактичний матеріал авторкою добирався з урахуванням рівня засвоєння старшокласниками знань з морфології та його впливу на формування мовної особистості школярів.

Окремо відмітимо, що розроблена здобувачкою методика експериментального навчання морфології української мови на профільному рівні полягає не лише у вдосконаленні вивченого в основній школі, а й у формуванні граматичних умінь, зокрема комунікативно доречно використовувати морфологічні одиниці в різноманітних мовленнєвих ситуаціях. Крім того, авторка брала до уваги, що навчання старшокласників морфології на профільному рівні є поєднанням навчально-пізнавальної, практичної й контрольної-рефлексійної діяльності, що починається з узагальнення й систематизації вивченого з морфології в основній школі, у процесі опанування розділу «Морфологія» знання учнів поглиблюються шляхом уведення історичних відомостей, застосування інформації з різних розділів мовознавства та інших шкільних предметів.

На схвалення заслуговує вибір підходів, загальнодидактичних та специфічних принципів навчання української мови, розроблення дослідницьких і творчих вправ та завдань, які сприяють розвитку творчих здібностей, удосконаленню граматичних, комунікативних, правописних умінь старшокласників.

Автореферат відповідає змісту дисертації та віддзеркалює її основні наукові положення. Зазначимо, що наукові положення, висновки та рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкрито в рукописі дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Результати наукового дослідження дають підставу вважати, що визначені завдання реалізовано, мета досягнута, а сукупність отриманих наукових положень має важливе значення для теорії і методики навчання української мови. Проте дисертація А. М. Олійник містить і дискусійні питання, що потребують обговорення:

1. У підрозділі 1.1, здійснюючи теоретичний аналіз наукової літератури, присвяченої проблемі навчання морфології, авторка інколи висвітлює позиції науковців без їх належного аналізу та не завжди висловлює власну точку зору.

2. Додаткового пояснення потребують міркування здобувачки щодо вибору низки умов для успішного проведення експериментального навчання (с. 111).

3. Описуючи у п. 1.3. методи навчання, які здатні активізувати пізнавальну діяльність учнів і сприяють формуванню в них лінгвокреативності, здобувачка акцентує увагу на використанні інтерактивних методів навчання (с. 57-58), виокремлюючи лише метод гри на уроці морфології. Бажано було б розширити цей перелік й іншими методами інтеракції.

4. На нашу думку, п.3.3. переобтяжений діаграмами щодо результатів виконаних завдань.

Однак висловлені зауваження та побажання суттєво не впливають на загальний позитивний висновок щодо проведеного дослідження та не знижують його наукової цінності.

Загальний висновок. Дисертація Олійник Алли Михайлівни є завершеним науковим дослідженням, яке дозволяє розв'язати проблему методики навчання морфології української мови старшокласників на профільному рівні. Зважаючи на актуальність, зміст, обсяг і якість оформлення, повноту викладу, новизну та практичне значення отриманих результатів вважаємо, що дослідження відповідає вимогам до кандидатських

дисертацій, висунутих у «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМ за № 656 від 19.08.2015 р. та за № 1159 від 30.12.2015 р.), Наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» № 40 від 12.01.2017 р., паспорту спеціальності, а її авторка – А.М. Олійник – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри філологічних дисциплін
навчально-наукового інституту педагогіки
і психології ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»

Н.В. Мордовцева

Підпис *Мордовцевої Н.В.*
Засвідчую
Начальник відділу кадрів *Григорук*
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

